

Özbekistan ve Türkiye İşadamları Derneđi Başkanı Davut Azmi Erbaş ile “Türk İşadamlarının Özbekistan’daki Yatırımları ve Karşılaştıkları Sorunlar” Üzerine Söyleři*

Soru 1) Özbekistan’da faaliyette bulunan Türk firmalarının sayıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Erbaş: Günümüzde Özbekistan’da faaliyette bulunan Türk firmalarının sayıları hakkında net bir bilgi vermek mümkün değildir. Çünkü ülkemizden gelen işadamları Ticaret Atařeliđine firmaları hakkında herhangi bir bilgi vermemektedirler. Ancak Özbekistan makamlarının ortaya koydukları bilgilere göre bu ülkede iş yapan Türk firmalarının sayıları 1.500 civarında bulunmaktadır. Ticaret Atařeliđinde çalışan iki memurun Özbekistan’daki Türk firmalarının çetelesini tutmaya ne zamanları ne de enerjileri yetebilir. Diğer yandan Özbekistan Türk İşadamları Derneđinin üye sayısı Eylül 2022 itibarıyla 157 kişidir. Ancak geçmiş yıllarda Türk-Özbek ilişkilerinde yaşanan bunalımlar ve sorunlar nedeniyle Özbeklerin dernek faaliyetlerine sıcak bakmadıklarını söyleyebilirim. Bu yüzden günümüzde dernek bünyesinde yer alan Özbekistan vatandaşlarının sayısı oldukça düşük düzeydedir. Özbekistan Türk İşadamları Derneđine kayıtlı olmayanlar da dikkate alındığında günümüzde Özbekistan topraklarında faaliyette bulunan Türk şirketlerinin sayısının 600 civarında olduğu ifade edilebilir. Esasında şirketler üyelik aidatı ödememek için derneğe kayıt yaptırmaktan imtina etmektedirler.

Soru 2) Günümüzde Özbekistan’daki mevcut yatırım atmosferi hakkında neler söylemek mümkündür?

Erbaş: İlk Özbekistan’da şirket kurmak isteyen Türk girişimciler hakkında bir değerlendirme yapmak gerekirse şunları söyleyebilirim. Türkiye veya Özbekistan’da firma açmak isteyen kimseler doğrudan bize müracaat etmemektedirler. Söz konusu kişiler şirket kurma süreçlerini daha ziyade kendi tanıdıkları üzerinden yürütmektedirler. Günümüzde Özbekistan’da faaliyette bulunan Türk firmaları geçmişe göre daha liberal bir ortama kavuşmuşlardır. Şöyle ki Özbekistan’daki Türk şirketleri artık akreditasyon sorunuyla karşı karşıya değildirler. Yabancı yatırımlar için gerekli altyapıyı hazırlayan devlet istihdam yaratıldığı taktirde geçmişte olduğu gibi kazanılan paranın yurtdışına çıkarılıp çıkarılmadığı üzerinde durmamaktadır. Bunun haricinde günümüzde Özbekistan’da yatırım yapan bir yabancınn artık Özbek bir ortakla birlikte çalışma zorunluluğu bulunmamaktadır. Yani bir yabancı şirket Özbekistan yasalarına göre kurulup vergisini tastamam ödediği taktirde herhangi bir sorun yaşamamaktadır. Ancak devlet yabancı şirketler tarafından gerçekleştirilen projeler için garanti vermemektedir. Özbekistan’da faaliyette bulunan Türk şirketler arasında bu ülkede doğrudan üretim yapanlar da Türkiye’den mamul mallar ithal edip piyasaya sunanlar da mevcuttur.

Soru 3) Özbekistan’daki Türk şirketleri genellikle hangi sektörlerde faaliyetlerde bulunmaktadırlar?

Erbaş: Özbekistan’daki Türk firmaları; tekstil, inşaat, ilaç, seracılık, tarım ve proje yönetimi gibi alanlarda faaliyetler göstermektedirler. Söz gelimi tarım alanında yatırım yapan Türk şirketleri icara aldıkları arazilerde ekim yaptırmaktadırlar. Bu şirketler her ne kadar Türkiye’deki Tarım Bakanlığından bağımsız hareket etseler de bakanlık söz konusu

* Bu söyleşi Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları dergisi editörü Prof. Dr. Fahri Türk tarafından 20 Eylül 2022 tarihinde Tařkent’te gerçekleştirilmiştir.

firmalara teknik ve eğitim desteği vermektedir. Dahası Özbekistan'da çiftçilik yapmak isteyenler Türkiye'de kurslardan geçirilmektedirler. Özbekistan'daki Türk şirketleri geçmişte olduğu gibi müteahhitlik hizmetleri vermekten ziyade taşeronluk yapmaktadırlar. Burada günümüzde Türk şirketleri arasında sadece Çalık Holding müteahhitlik hizmetlerine eğilmiş durumdadır. Türkler tekstil alanında ise daha ziyade eski fabrikaları onararak tekrar hizmete sokmuşlar ve buraların işletmesini Özbeklere devretmişlerdir. Onarılan bu fabrikaların bünyesinde 1.000 ila 1.500 civarında işçi çalışmaktadır.

Soru 4) Özbekistan'daki Türk şirketlerinin karşılaştıkları sorunlar hakkında neler söylenebilir?

Erbaş: Özbekistan'da faaliyette bulunan Türk işletmeleri zaman zaman çeşitli sorunlar yaşayabilmektedirler. Özbekistan'daki Türk şirketlerinin sorunlarının temelinde yasalara uygun iş yapmamak yatmaktadır. Sorun yaşayan şirketler veya bunların yöneticileri genellikle mevzuatı takip etmeyen veya el yordamıyla iş gören kimselerden oluşmaktadır. Örneğin bazı şirket sahipleri herhangi bir iş akdi imzalamadan sadece sözlü olarak anlaşmaktadırlar. Bu durum ise haliyle onların bir süre sonra sorun yaşamalarına yol açmaktadır. Şayet Türkiye'den gelen bir firma işlerini yasal çerçevede yürütüyor ise hiç kuşkusuz daha az sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü Orta Asya ülkeleri arasında devlet kurumları ve yasaları en güçlü ve etkili olan aktör Özbekistan'dır. Günümüzde Türkiye ve Özbekistan arasındaki olumlu siyasal ilişkiler yansımalarını yatırımlarda ve iktisadi alandaki iş birliğinde bulmuştur. Yani iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan dostane hava Özbekistan'daki Türk şirketlerini de olumlu yönde etkilemiş ve etkilemektedir.

Soru 5) Özbekistan'daki Türk şirketleri hakkında diğer yabancı yatırımcılarla karşılaştırmalı bir zaviyeden bakıldığında neler söylenebilir?

Erbaş: Bu konuda şu değerlendirmeyi yapabilirim. Örneğin Özbekistan'da 2018 yılının ilk üç ayında 387 adet yabancı sermayeli şirkete hayatiyet kazandırılmıştır ki bunlar arasında 76 şirket ile Rusya birinci sırada gelirken bu ülkeyi ise sırasıyla Güney Kore (73) ve Türkiye (53) takip etmişlerdir. Kurulan bu şirketlerin sermayelerinin %55'i Kazakistan, %53'ü ise Çin menşeli olarak kayıtlara geçmiştir. Esasında Çin Özbekistan'da sessiz ve derinden bir politika izlemektedir. Örneğin inşaat sektöründe Çinlilerin esamisi okunmazken Çinli işletmelerin diğer devletler ile kurmuş olduğu ortaklıklar aracılığıyla Özbekistan'a dolambaçlı yollardan girdikleri dikkat çekmektedir. Dahası inşaat sektöründe Avrupalı şirketler de pek etkin değildirler. Örneğin Almanlar daha çok teknoloji transferi yapmaktadırlar. Buna karşılık Türkler ise bilhassa inşaat ve tekstil sektörlerinde öne çıkmaktadırlar. Diğer yandan genelde Özbekistan hükümeti özelde ise Devlet Başkanı Şevket Mirziyoyev Türk işadamlarına özel bir teveccüh göstermektedir. Şöyle ki Mirziyoyev iş adamları ile yapmış olduğu bir toplantıda bu düşüncesini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir: "Özbek işadamları Türklerle iyi geçinmelidirler. Şayet Türk ve Özbek işadamları arasında herhangi bir sorun çıkarsa ben bunun Özbek işadamlarından kaynaklandığını düşünürüm velev ki bu sorunun müsebbibi Türkler olsun."